ไปรษณียบัตรจดหมายเหตุ

บุศยารัตน์ คู่เทียม*

เอกสารจดหมายเหตุ เป็นข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าเรื่องราวในอดีตของชาติทุกด้าน อาทิ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีต่าง ๆ ไปรษณียบัตรเป็นเอกสารโสตทัศนจดหมายเหตุประเภทหนึ่งที่น่าสนใจ ด้วยความงดงามของภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปลักษณ์ทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และอื่น ๆ รวมทั้งลายลักษณ์ของผู้เขียนในการสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ อันเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ ซึ่งปรากฏอยู่บนไปรษณียบัตรเหล่านั้น

* นักจดหมายเหตุชำนาญการ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

ไปรษณียบัตรสำหรับส่งต่างประเทศ ด้านหลังให้เขียนจ่าหน้าเฉพาะชื่อและที่อยู่ของผู้รับเท่านั้น

ไปรษณียบัตร มีลักษณะเป็นกระดาษแข็ง ด้านหน้ามีที่สำหรับใส่ที่อยู่ของผู้รับและผู้ส่ง โดยมีภาพแสตมป์พิมพ์ติดบนกระดาษ ส่วนด้านหลังเป็นที่ให้เขียนข้อความสามารถส่งทางไปรษณีย์ได้โดยไม่ต้องติดแสตมป์เพิ่ม มีอัตราค่าส่งถูกกว่าจดหมายธรรมดา เหมาะกับการส่งข้อความที่ไม่ต้องการความเป็นส่วนตัว เช่น การแจ้งข่าวสารต่าง ๆ แสตมป์บนไปรษณียบัตรมักเป็นอัตราสำหรับส่งภายในประเทศ แต่ประเภทที่ใช้ส่งในต่างประเทศก็มีการจัดพิมพ์ขึ้นเช่นกัน ซึ่งจัดทำและจำหน่ายโดยไปรษณีย์

ไปรษณียบัตรของต่างประเทศ ภาพ RAPHAEL KIRCHNER นักวาดภาพประกอบ (อีโรติค) ชาวออสเตรีย โดยมีการเว้นพื้นที่ไว้เขียนข้อความสั้น ๆ เบียดไปกับภาพ

ไปรษณียบัตรภาพอาคารที่ทำการศาล เมืองสิงคโปร์ จากหม่อมเจ้าปรีดีเทพย์พงษ์ เทวกุล มีมาถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร (รัชกาลที่ ๖)

ไปรษณียบัตร ในภาษาอังกฤษอาจใช้คำว่า **Postcard** หรือ **Post Card** ก็ได้ แต่สองคำนี้มีความหมายกว้างกว่าไปรษณียบัตร กล่าวคือ มีความหมายรวมถึง โปสการ์ด หรือไปรษณียบัตรรูปภาพ ซึ่งเป็นกระดาษแข็งที่ไม่มีแสตมป์ และด้านหลังเป็นรูปภาพได้อีกด้วย ตามประวัติศาสตร์สากลประเทศออสเตรเลียเป็นชาติแรกที่จัดพิมพ์ไปรษณียบัตรขึ้นใช้ โดยจัดพิมพ์ขึ้นในพุทธศักราช ๒๔๑๒ และเมื่อได้รับความนิยมเป็นอันมากแล้ว ประเทศอื่น ๆ ก็ทำตามแบบอย่างกันต่อมา

ไปรษณียบัตรในยุคแรก ๆ เป็นกระดาษเปล่า มีด้านที่เตรียมไว้สำหรับจ่าหน้าและพิมพ์แสตมป์ไว้พร้อม ต่อมามีการพิมพ์ภาพลงบนด้านที่ใช้เขียนข้อความ โดยเว้นพื้นที่ไว้เขียนข้อความสั้น ๆ เบียดไปกับภาพ เนื่องจากอีกด้านหนึ่งนั้นใช้เฉพาะสำหรับเขียนจ่าหน้าและติดแสตมป์เท่านั้น ในประเทศอังกฤษหลังจากที่ได้มี พ.ร.บ. การไปรษณีย์ ในพุทธศักราช ๒๔๔๕ แล้ว ได้อนุญาตให้มีการเขียนข้อความต่าง ๆ ลงบนที่ว่างด้านเดียวกับที่ใช้จ่าหน้าได้ ไม่ต้องแบ่งพื้นที่จากรูปภาพใช้เขียนข้อความ ซึ่งถือว่าเป็นการเปิดศักราชในการเขียนไปรษณียบัตรแบบที่ใช้กันในปัจจุบัน คือด้านหนึ่งเป็นภาพสวย ๆ อีกด้านใช้เขียนข้อความและจ่าหน้า

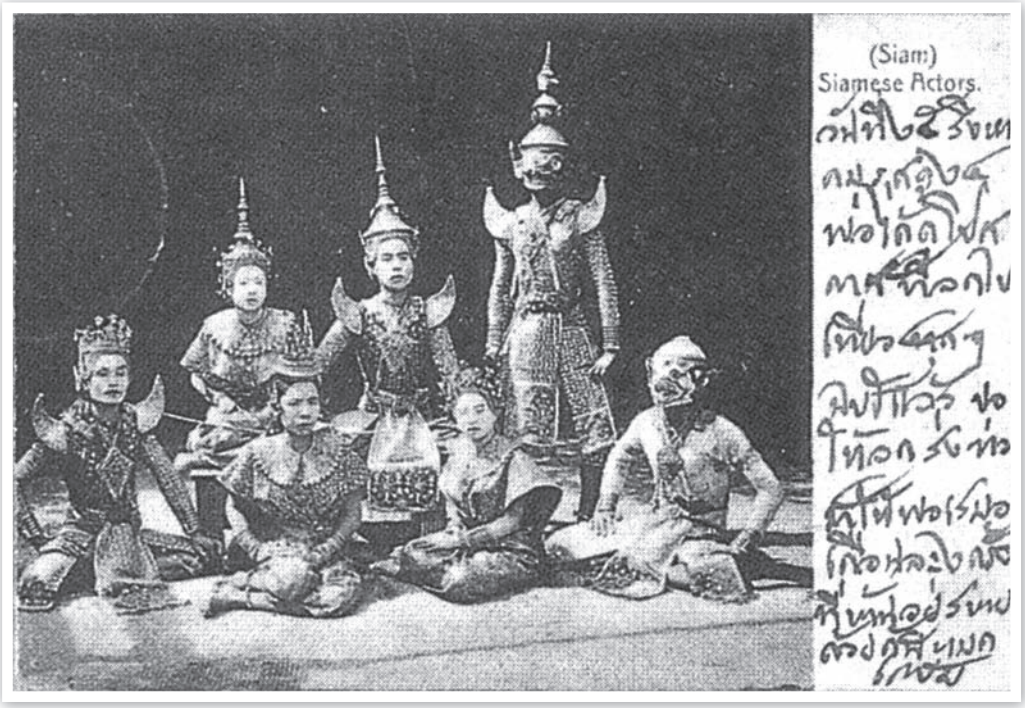

ไปรษณียบัตร ซึ่งมีการพิมพ์ภาพลงบนด้านที่ใช้เขียนข้อความ
โดยเว้นพื้นที่ไว้เขียนข้อความสั้น ๆ เบียดไปกับภาพ

ไปรษณียบัตรที่จัดพิมพ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีแต่พระรูปของรัชกาลที่ ๕ ในแสตมป์ ไม่มีภาพสวย ๆ ประกอบ

ส่วนในประเทศไทยมีการจัดพิมพ์ไปรษณียบัตรใบแรกออกจำหน่ายเมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๒๖ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งออกแบบโดยนาย William Riggeway จัดพิมพ์ในประเทศอังกฤษ จำนวน ๒๐๐,๐๐๐ แผ่น เป็นการจัดพิมพ์แบบง่าย ๆ มีแต่พระรูปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในแสตมป์ ไม่มีภาพสวย ๆ ประกอบ

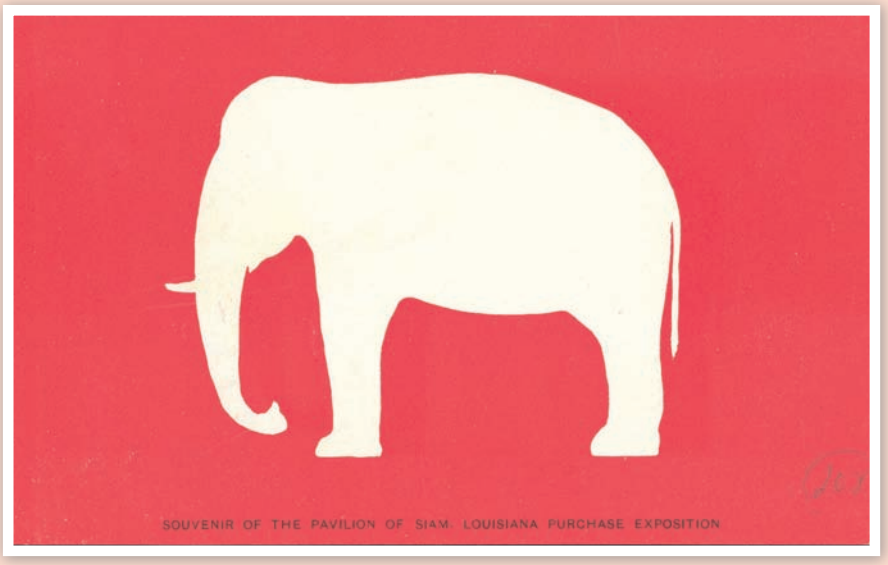

ไปรษณียบัตรที่ระลึกของนิทรรศการสยาม ณ พิพิธภัณฑ์เซนต์หลุยส์ พ.ศ. ๒๔๔๗

ไปรษณียบัตรในช่วงปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งมีการจัดภาพสวย ๆ ประกอบ

ภาพพระภิกษุสอนหนังสือเด็ก

ส่วนการพิมพ์ไปรษณียบัตรภาพจำหน่ายส่วนมากจะเป็นฝีมือของร้านถ่ายรูปของชาวต่างชาติ ในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น ร้านถ่ายรูปโรเบิร์ต เลนซ์ ซึ่งเจ้าของร้านเป็นชาวเยอรมัน แรกเริ่มร้านนี้ตั้งอยู่ที่สิงคโปร์ ต่อมาจึงมาเปิดสตูดิโอชั่วคราวที่โรงแรมโอเรียลเตล เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๗ ต่อจากนั้นจึงมาเปิดร้านถาวร ฉายพระบรมรูปรัชกาลที่ ๕ รูปพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านาย และขุนนางต่าง ๆ ของไทยเป็นจำนวนมาก พร้อมกันนั้นได้จัดพิมพ์โปสการ์ดจำหน่าย ซึ่งมีทั้งแบบสอดสี และขาวดำ โดยใช้ชื่อว่า Robert Lenz บ้าง Siam Photo Supply บ้าง

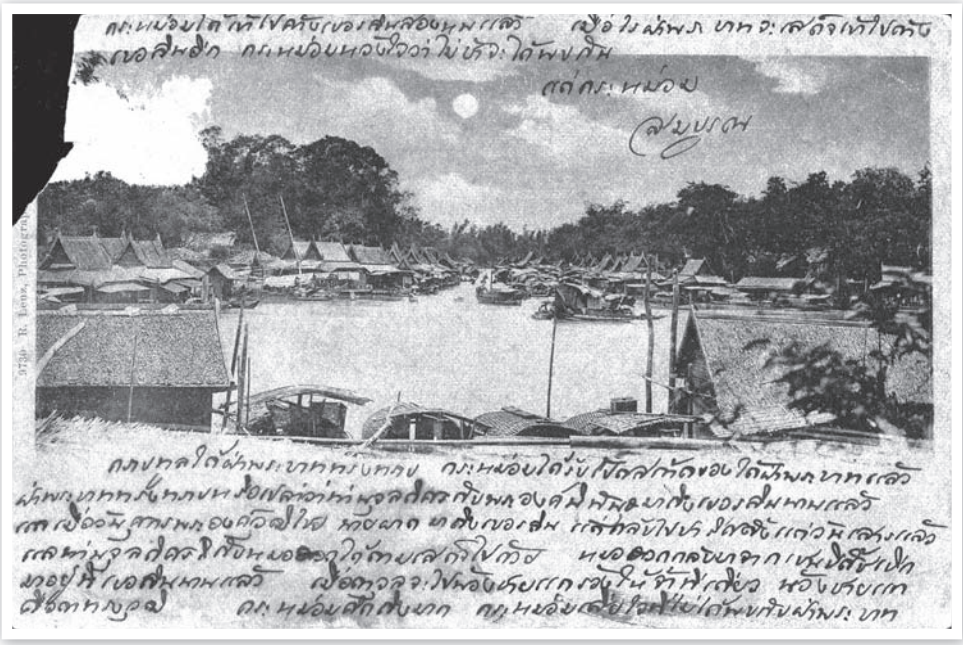

ภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ริมน้ำในประเทศไทย จัดพิมพ์โดยร้าน Robert Lenz

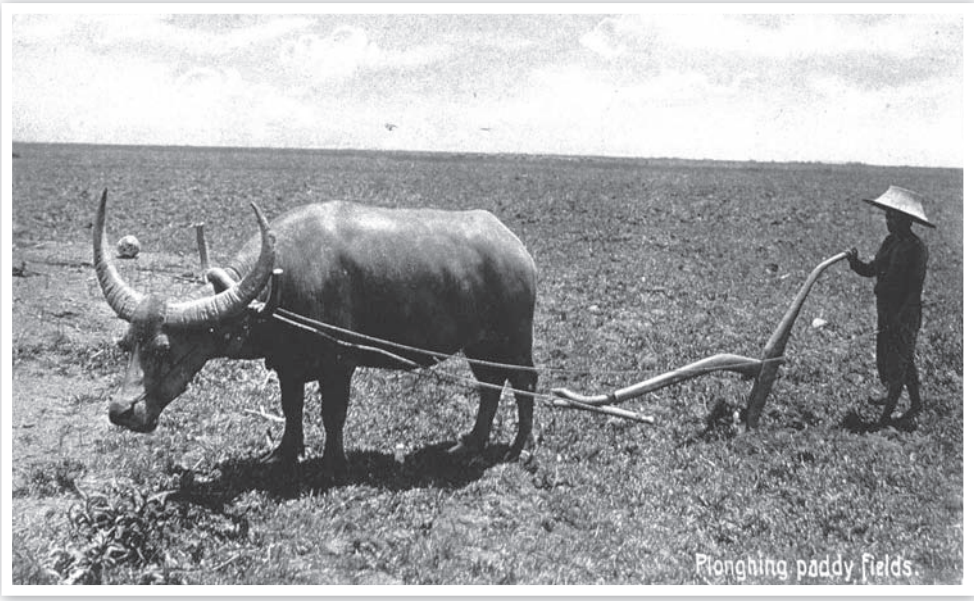

ภาพการไถนาในประเทศไทย ซึ่งจัดพิมพ์โดยร้าน Robert Lenz

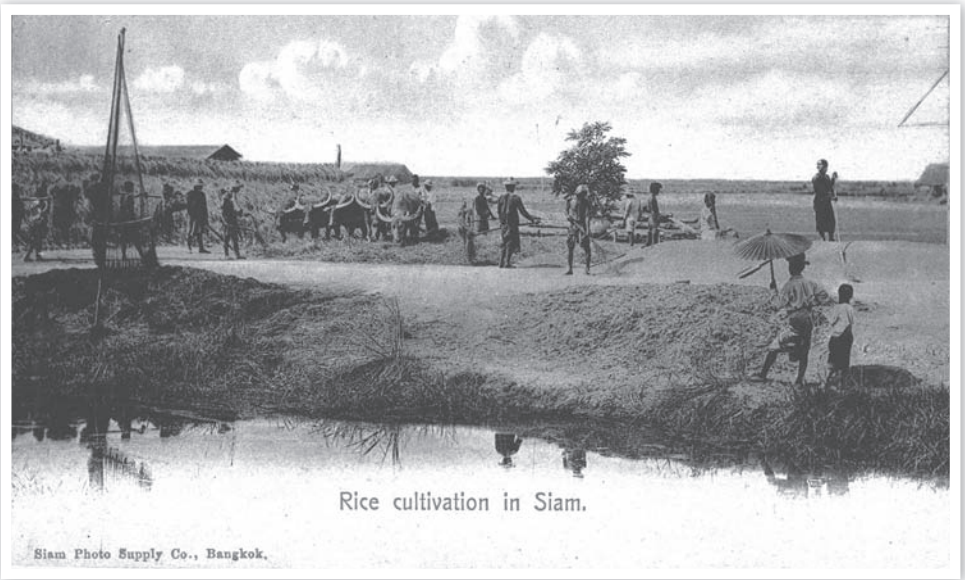

ภาพเกี่ยวกับการทำนาในประเทศไทย จัดพิมพ์โดยร้าน Siam Photo Supply

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากที่ประเทศไทยประกาศสงครามกับเยอรมัน เมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๖๐ ฝ่ายไทยได้จู่โจมจับเชลยชาวเยอรมันในประเทศไทย ร้านโรเบิร์ต เลนซ์ ได้ถูกรัฐบาลไทยยึดไว้ด้วย ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นร้านถ่ายรูปหลวงมีชื่อว่า "ห้องฉายานรสิงห์" ทั้งร้านถ่ายรูปโรเบิร์ต เลนซ์ และห้องฉายานรสิงห์ได้ฉายพระรูปพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รูปพระบรมวงศานุวงศ์ รูปเจ้านาย และรูปขุนนาง

ไปรษณียบัตรที่ใช้ในประเทศ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพการคล้องช้างในเพนียด จัดพิมพ์โดยร้าน J. Antonio

ต่าง ๆ ของไทยเอาไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งล้วนแต่เป็นภาพที่มีคุณภาพดีเยี่ยม เท่าเทียมระดับสากล และถือได้ว่าเป็นภาพประวัติศาสตร์อันล้ำค่าของประเทศไทยที่ได้ถูกบันทึกไว้ ร้านถ่ายรูปอีกร้านหนึ่ง ได้แก่ ร้านของนาย เจ. อันโตนิโอ (J. Antonio) ซึ่งเป็นช่างภาพชาวอิตาเลียน โดยมาตั้งร้านถ่ายรูปและร้านทำบล็อกอยู่บริเวณปากตรอกชาเตอร์แบงก์ บริเวณถนนเจริญกรุง ภายหลังเปลี่ยนเป็นร้านถ่ายรูปพร้อมเป็นร้านของช่างถ่ายรูปชาวญี่ปุ่น (ปัจจุบันเป็นร้านขาย

ห้างถ่ายรูปพร้อม อยู่บริเวณถนนเจริญกรุง

ภาพบ้านเรือนริมน้ำและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทย

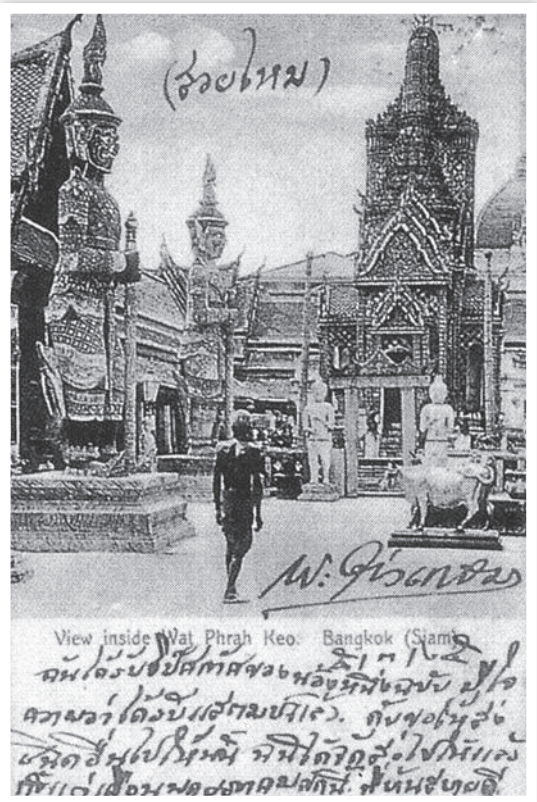

เครื่องเขียน) เจ. อันโตนิโอ ได้บันทึกภาพกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่าง ๆ ของไทย ในช่วงพุทธศักราช ๒๔๔๐ – ๒๔๕๓ ไว้เป็นจำนวนมาก มีทั้งภาพชีวิตของชาวกรุงและชาวนา ฝีมือการถ่ายภาพไม่แพ้ร้านโรเบิร์ต เลนซ์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีช่างถ่ายรูป ชาวญี่ปุ่นได้จัดพิมพ์โปสการ์ดออกจำหน่ายบ้าง เช่น ร้านพร้อม และร้านเคนางะซุกะ

ภาพวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ

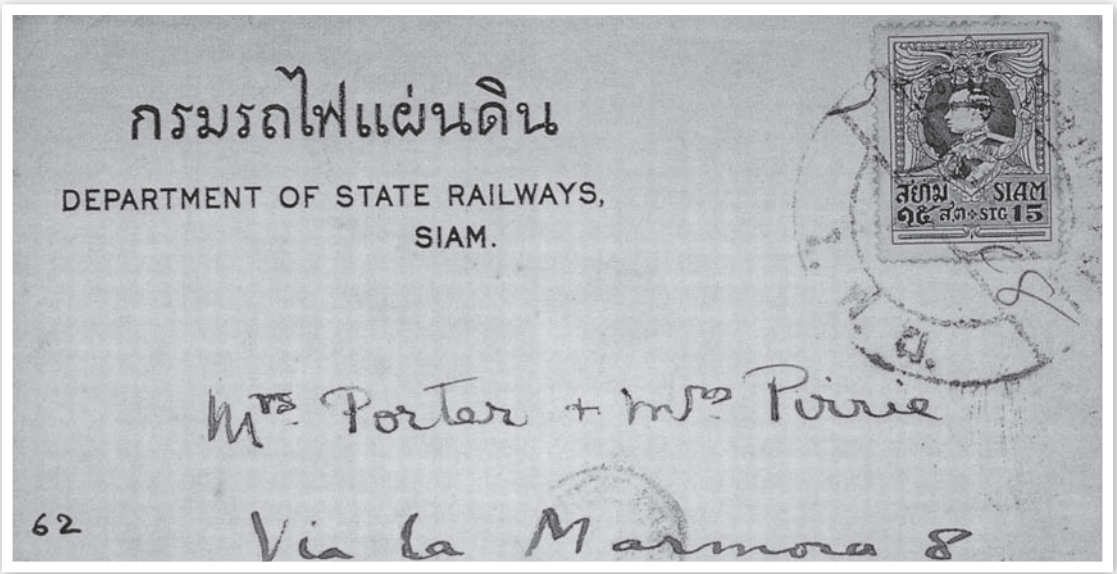

ไปรษณียบัตรของรัฐบาลไทย จัดพิมพ์โดยกรมรถไฟแผ่นดิน

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้มีโรงพิมพ์ของประเทศไทยเกิดขึ้น คือ โรงพิมพ์กรมรถไฟแผ่นดิน ได้จัดพิมพ์ไปรษณียบัตร ซึ่งเป็นของคนไทยออกจำหน่าย ซึ่งต่อมาได้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ และปัจจุบันการจัดพิมพ์ไปรษณียบัตรในประเทศไทย ได้จัดพิมพ์กันอย่างแพร่หลาย มีรูปลักษณ์สวยงาม ราคาไม่แพง และจัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ ด้วย

ไปรษณียบัตรภาพโบสถ์ PAULVSKIRCHE (Paul's Church) ที่เบอร์ลิน

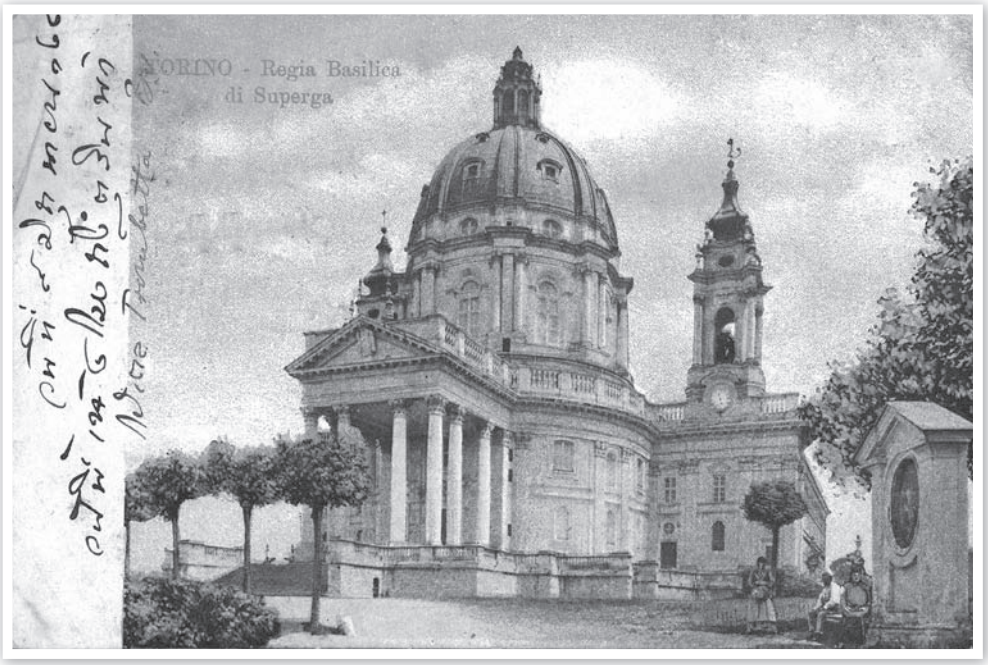

ไปรษณียบัตรภาพ ROYAL BASILICA OF SUPERGA
ที่ฝังพระศพเจ้านายราชวงศ์ซาวอย เมืองตุริน ประเทศอิตาลี

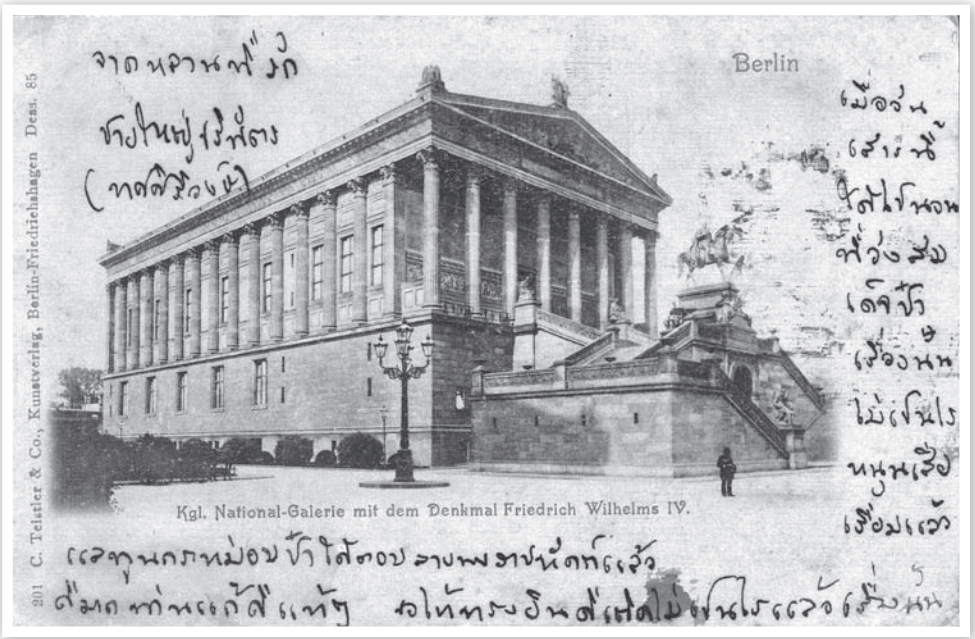

ไปรษณียบัตรภาพ OLD NATIONAL GALLERY ที่ BERLIN

ไปรษณียบัตรภาพเอมิเลียน ดาลองซ็อง เป็น DANCER และนักร้อง CABARET คนสำคัญในฝรั่งเศส

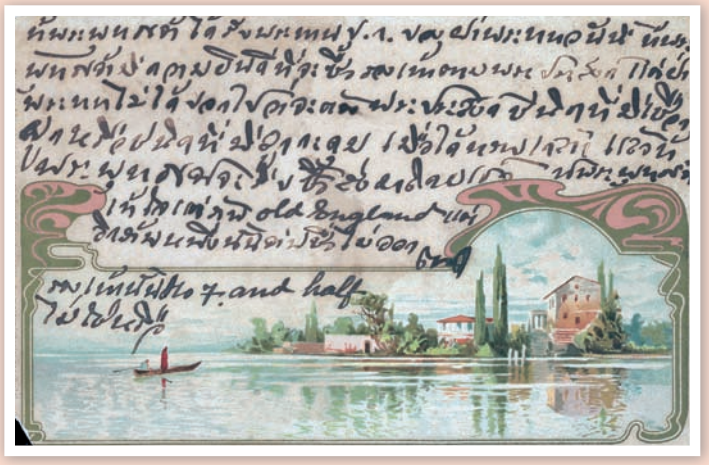

ไปรษณียบัตร ภาพเมือง LEIPZIG

ไปรษณียบัตร จึงถือเป็นเอกสารจดหมายเหตุประเภทหนึ่งที่มีคุณค่ามาก ช่วยแสดงสภาพบ้านเมือง สถานที่ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน และเหตุการณ์ต่าง ๆ ของยุคหนึ่งให้คนอีกยุคหนึ่งได้ศึกษาค้นคว้า และเรียนรู้ความเป็นมาที่เกิดขึ้นในอดีต ไปรษณียบัตรจดหมายเหตุเหล่านี้มีไว้ให้บริการเพื่อการศึกษา ค้นคว้าวิจัย ภายในสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ซึ่งรอให้ท่านเข้ามาใช้บริการต่อไป

บรรณานุกรม

เอนก นาวิกมูล. **ตำนานห้างร้านสยาม.** กรุงเทพฯ บริษัท ต้นอ้อ แกรมมี่ จำกัด, ๒๕๓๙.

_____. **สิ่งพิมพ์สยาม.** กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์ริเวอร์ บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๒.

_____. **สมุดภาพเมืองไทย เล่ม ๓.** กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์โนรา, ๒๕๔๒.

กรมไปรษณีย์โทรเลข. **สืบศักดิ์ศรีการไปรษณีย์โทรคมนาคมไทย.** กรุงเทพฯ : บริษัทดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๗.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ภ.๐๐๔ หวญ ๓๓ เรื่อง ไปรษณียบัตรต่าง ๆ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ภ.สบ.๓๓/๕๐ เรื่อง ไปรษณียบัตร

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ ๕ เบ็ดเตล็ด ร ๕ บ.๑๘/๓ เรื่อง โรงพิมพ์หลวง (๑๗ ก.พ. ๑๑๕ – ๙ ส.ค. ๑๑๗)

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต.๙๖.๔.๑๒/๑ เรื่อง สั่งทำตั๋วตราไปรษณีย์ และไปรษณีย์บัตร ครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๒๘ – ๒๔๒๙)

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกระทรวงการต่างประเทศ กต.๙๖.๔.๑๒/๒ เรื่อง ทำตั๋วตราไปรษณีย์และไปรษณีย์บัตร (พ.ศ. ๒๔๓๑ – ๒๔๓๔)